

повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження.

Крім того, Верховний Суд акцентував увагу і на тому, що згідно з статтею 95 КПК суд може обґрунтувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК.

А з методологічного погляду вказані настанови є важливими з огляду на те, що недотримання засади безпосередності дослідження доказів призводить до порушення й інших засад кримінального провадження, зокрема: презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні ними своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості тощо. Тобто, засада безпосередності є необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду, недотримання якої судом, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 23 та ст. 86 КПК, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими і враховані ним при постановленні відповідного рішення, крім випадків, передбачених законом (постанова Верховного Суду від 24 листопада 2020 р., справа № 481/227/18).

Висновки:

1. Зміст конституційної засади верховенства права орієнтує на те, що не тільки порушення законодавства, а й ухвалення змін до нього, які фактично узаконюють порушення прав, свобод і законних інтересів людини не може бути виправданим ні умовами надзвичайного, ні умовами воєнного стану.

2. З урахуванням викладеного стає очевидним, що внесені зміни до процесуального законодавства, хоча й задекларовані як його вдосконалення, фактично його порушують, оскільки спрямовані на спрощення його процедури, що, в підсумку суперечить і настановам методології правовідносин, і конституційним та галузевим засадам судочинства.

3. Зокрема, зазначені зміни суперечать такій засаді кримінального провадження як «безпосередність дослідження показань, речей і документів» згідно з якою «Суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно» (ч. 1 ст. 23 КПК), що призводить до порушення й інших його засад, а в підсумку – до порушення та ігнорування прав, свобод і законних інтересів учасників вказаних правовідносин.

Альона ЧУГАЄВСЬКА

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та міжнародного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В КОНТЕКСТІ НОВЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Принцип рівності перед законом і судом є основою сучасної концепції справедливого правосуддя. Конституція України (ст. 21, 24) [1] закріплює рівність будь-якої людини у своїх правах, та вказує на невідчужуваність та непорушність цього принципу, недопустимість привілеїв чи обмежень за будь -

якими ознаками. Окремо, ст. 55 Конституції України також закріплює рівність всіх учасників судового процесу.

Принцип рівності є базовим для всіх видів судового провадження та для всіх правовідносин, які виникають в процесі судового провадження. Зміст цього принципу полягає в тому, що всі особи, які вчинили кримінальне правопорушення і підлягають кримінальній відповідальності перед законом і судом, незалежно від будь-яких ознак – є рівними. А тому, будь-які відмінності, які відрізняють одну людину від іншої не можуть впливати на вирішення того, як буде розглядатися справа, а також під час вирішення питання про можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням. Разом з тим, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [2], закріплюючи положення про рівність всіх людей перед законом і судом, наголошує на недопущення будь-якої дискримінації за будь-якою ознакою та рівний захист їх законом.

Рівність перед законом впливає також із загальної рівності. Цей принцип закріплений як у міжнародних конвенціях, так і в національному законодавстві. Цей принцип закріплює що до суб'єктів через їхні особливості не повинні застосовуватися обмеження чи винятки. Тобто цей принцип тісно пов'язаний також із заборонаю дискримінації. Це означає, що в однакових ситуаціях до однойменних суб'єктів має однаково застосовуватись та чи інша норма права і що кожен із цих суб'єктів має однакові права й обов'язки під час розгляду його справи в суд [3, с. 39].

Поряд з цим, оскільки покарання є не лише кара за вчинене кримінальне правопорушення, а й має на меті виправлення і превенцію, а загальні засади призначення покарання, разом з цим, передбачають при призначенні покарання врахування ступеню тяжкості кримінального правопорушення, особу винного та обставини справи та призначати покарання, необхідне і достатнє для досягнення мети покарання.

27 січня 2023 року набрав чинності Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» [4]. Даний закон, разом з іншим, обмежив можливість призначення покарання більш м'якого, ніж передбачено законом, закріплене ст. 69 КК та звільнення від відбування покарання з випробуванням, закріплене ст. 75 КК України [5].

Тобто у ситуації, за наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, враховуючи характеристику особи винного, у випадку вчинення військовослужбовцем таких кримінальних правопорушень, як: невиконання наказу, погрози або насильства щодо начальника самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирства або самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю, вчинене в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці ця норма не може бути застосована. Аналогічно у ситуації, коли суд, враховуючи обставини справи, характеристику винного, висновок, що міститься у досудовій доповіді представника пробації про низький рівень можливості вчинення нового кримінального правопорушення у

майбутньому та можливість виправлення без реального відбування покарання не могу застосувати звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Варто сказати, що законодавець не вперше вдається до такого роду обмежень, тим самим визначаючи, всі рівні в правах...але є категорії осіб, які рівні не повній мірі. Так, в результаті внесення змін у 2014 році [6] застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням стало неможливим для осіб, які вчинили корупційне або пов'язане з корупцією кримінальне правопорушення. Згодом, у 2021 році [7] цей список було доповнено категорією осіб, які вчинили порушили правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, керуючи транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Це дає нам підстави зробити висновок, що внесення цих змін може призвести до ситуації, коли суд, при призначенні покарання, не буде брати до уваги об'єктивну та суб'єктивну сторони, а визначальним фактором буде спеціальний суб'єкт, конкретна кримінально-правова норма та умова: воєнний стан або бойова обстановка.

В пояснювальній записці в обґрунтування необхідності прийняття даного законопроекту було зазначено, що скільки з 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 [8] на всій території України запроваджено воєнний стан, який передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні у зв'язку зі збройною агресією, то такий правовий режим вносить певні особливості у практику застосування діючого законодавства, окреслюючи прогалини у практиці застосування норм кодексів при визначенні судами покарань особам, які вчинили військові кримінальні або адміністративні правопорушення під час воєнного стану чи в бойовій обстановці. Тобто, законодавець не враховує і не пояснює доктринальні підстави таких новацій, не надає обґрунтування відступу від конституційного принципу рівності у випадку внесення цих змін до КК України.

Власне законодавець не пояснює, яким чином пропонувані зміни співвідносяться із положеннями про призначення покарання, закріпленими у ст. 65 КК України, які вимагають обґрунтованості та індивідуалізації покарання, де власне покарання має бути необхідним і достатнім саме для виправлення саме цієї особи. Виникає також питання: а чи пропонуваний законодавцем підхід відповідає ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого розгляду справи [9]. При цьому ЄСПЛ зазначає у справі "Коваль проти України" від 19.10.2006 року [10], та у справі "Христов проти України" від 19.02.2009 року [11], що справедливість є реалізацією принципу верховенства права при вирішенні питання про індивідуалізацію покарання.

Таким чином, внесення змін до КК України, що стосуються унеможливлення призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом під час воєнного стану чи у бойовій обстановці та звільнення від відбування покарання з випробуванням, з одного боку є порушенням конституційного принципу рівності, порушенням права на захист, а з іншого боку можуть розглядатися як дискримінаційні по відношенню до окремої категорії громадян, а саме – військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт ООН від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043 (дата звернення: 31.05.2023).
3. Цебенко С. Б. Рівність громадян перед законом і судом у практиці Європейського суду з прав людини. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/9.pdf (дата звернення: 31.05.2023).
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. №2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n63> (дата звернення: 31.05.2023).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
6. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n335> (дата звернення: 31.05.2023).
7. Про внесення зміна до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху : Закон України від 16.02.2021 р. № 1231—IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1231-20> (дата звернення: 31.05.2023).
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 31.05.2023).
10. Case of Koval v. Ukraine, Application No. 65550/01, October 19, 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77576> (дата звернення: 31.05.2023).
11. Case of Khristov v. Ukraine, Application No. 24465/04, February 19, 2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91376> (дата звернення: 31.05.2023).

Олеся ЧЕБАН

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з початком повномасштабної війни рф проти України 24 лютого 2022 року на всій території України був введений воєнний стан. Прийняття